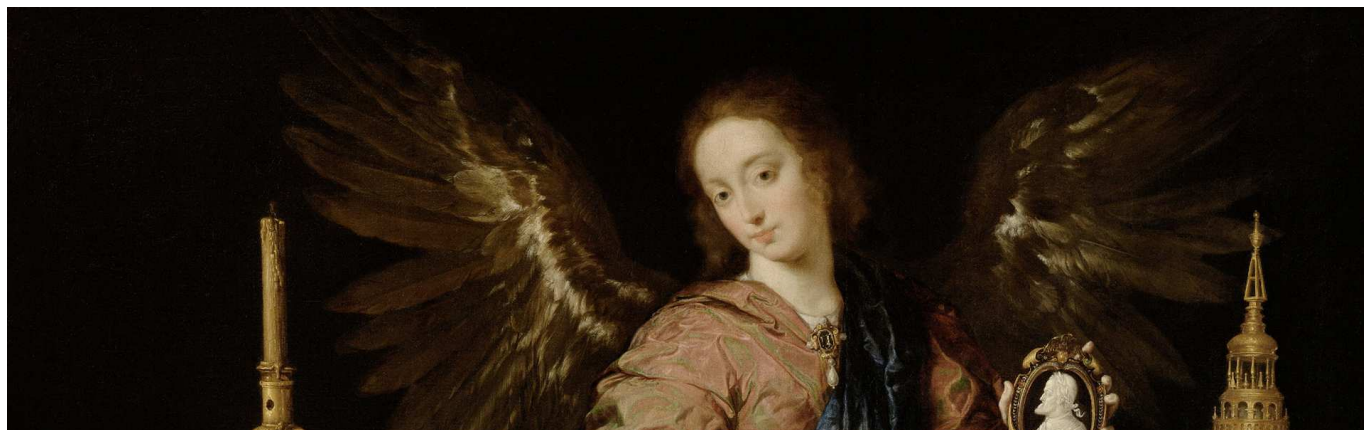

Powiadka filozoficzna Leszka Kołakowskiego *O sławnym człowieku*

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Leszek Kołakowski, *Kapłan i błazen*, [w:] tegoż, *Pochwała niekonsekwencji. Pisma rozproszone sprzed roku 1968*, t. 2, oprac. Z. Mentzel, wybór Z. Mentzel, Londyn 2002, s. 290–291. wyd. 2 popr.
- Źródło: Leszek Kołakowski, *O sławnym człowieku*, [w:] Leszek Kołakowski, *Bajki różne. Opowieści biblijne. Rozmowy z diabłem*, Warszawa 1990. rysunkami opatrzył A. Dudziński.
- Źródło: Andrzej Kijowski, *Racjonalizm i aberracjonizm*, [w:] *Granice literatury*, t. 1, oprac. T. Burek, Warszawa 1991, s. 94.
- Źródło: Irena Kitowiczowa, Zofia Sinko, *Powiadka*, [w:] *Słownik literatury polskiego oświecenia*, red. T. Kostkiewiczowa, Wrocław 1991, s. 444: *Powiadka*. wyd. 2 rozszerz. i popr.

- Źródło: Krystyna Antkowiak, *Powiatka filozoficzna*, [w:] *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, red. G. Gazda, S. Tynecka-Makowska, Kraków 2006, s. 554: *Powiatka filozoficzna*.

Powiadka filozoficzna Leszka Kołakowskiego *O sławnym człowieku*

Antonio de Pereda, *Alegoria Próżności*, 1632–1636.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Demaskowanie i krytykowanie wad ludzkich ma w literaturze długą tradycję, sięgającą co najmniej bajek Ezopa. Kontynuowali ją i rozwijali twórcy oświeceniowi realizujący założenia racjonalizmu. Ostrze ich krytyki było wymierzone w skłonność ludzkiego umysłu do ulegania fałszowi, przesądom i zabobonom, a jednocześnie do zbyt wysokiego mniemania o własnych możliwościach. W XX wieku do oświeceniowej tradycji filozoficznej krytyki ograniczeń rozumu za pomocą literackich form wyrazu odwołał się Leszek Kołakowski. W swoich *13 bajkach z królestwa Lailonii*, łączących cechy gatunkowe bajki i powiadki filozoficznej, wziął pod lupę ludzkie niedoskonałości, które piętnowali jego oświeceniowi poprzednicy – pychę, próżność, pogoń za sławą – równie wyraźnie w XVIII, jak w XX i XXI wieku.

Twoje cele

- Wyróżnisz cechy gatunkowe powiadki filozoficznej.
- Zidentyfikujesz sposoby sygnalizowania ironii w tekście literackim.

- Zinterpretujesz obraz kultury współczesnej w powiastce *O sławnym człowieku* Leszka Kołakowskiego.
- Ocenisz postępowanie bohatera literackiego według kryteriów racjonalizmu.
- Wskażesz w tekście *O sławnym człowieku* cechy powiastki filozoficznej.

Przeczytaj

O autorze

Leszek Kołakowski (1927–2009) – filozof i historyk idei. W pracy naukowej zajmował się przede wszystkim filozofią XVII wieku, marksizmem i filozofią religii. Oprócz rozpraw akademickich pisał eseje, felietony, powiastki filozoficzne i artykuły publicystyczne, w których rozważał z perspektywy etycznej problemy życia politycznego i społecznego w PRL. W 1968 roku wyjechał z kraju, osiadł w Wielkiej Brytanii, gdzie pracował na prestiżowym Uniwersytecie Oksfordzkim. Jednocześnie utrzymywał kontakt z krajem, przesyłając swoje teksty, publikowane przede wszystkim w [drugim obiegu wydawniczym](#).

Leszek Kołakowski w 2007 roku

Źródło: Mariusz Kubik, Wikimedia Commons, licencja: CC BY 3.0.

Powiastka filozoficzna jako gatunek literacki

Powiastka filozoficzna jest gatunkiem wywodzącym się z kultur starożytnego Wschodu. W kulturze europejskiej jej rozkwit przypadł na okres oświecenia. To wtedy – szczególnie we Francji – uzyskała ona status jednego z najważniejszych gatunków sytuujących się na pograniczu literatury dydaktycznej i filozofii. Powiastki filozoficzne pisali czołowi przedstawiciele oświecenia, np. [Wolter](#) (autor powiastki *Kandyd, czyli optymizm* z 1759 roku) i [Denis Diderot](#) (twórca *Kubusia Fatalisty i jego pana* z 1796 roku). W polskim oświeceniu powiastka filozoficzna nie funkcjonowała jako odrębny gatunek, ale utwory noszące jej cechy, określane mianem powieści, historyjek, anegdot i bajek, tworzyli m.in. Ignacy Krasicki i Franciszek Karpiński. Ponadto na język polski tłumaczone były w XVIII wieku najważniejsze francuskie powiastki filozoficzne,

wydawane najczęściej jako utwory anonimowe w postaci książek, broszur oraz na łamach prasy.

W XVIII wieku powiastka filozoficzna funkcjonowała jako gatunek służący określonym celom. Stała się wówczas, jak pisze Krystyna Antkowiak:

” Krystyna Antkowiak

Powiastka filozoficzna

potężną bronią ideologów oświecenia w walce z przesądami i skutecznym narzędziem propagandy ich ideałów.

Źródło: Krystyna Antkowiak, *Powiastka filozoficzna*, [w:] *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, red. G. Gazda, S. Tynecka-Makowska, Kraków 2006, s. 554.

Była wręcz orężem walki filozoficznej, jaką prowadził Wolter oraz inni [encyklopedyści](#). Powiastka:

” Irena Kitowiczowa, Zofia Sinko

Powiastka

niosła z sobą – podane w lekkiej, wieloznacznej, często żartobliwej lub ironicznej formie narracji – propozycje ideologiczne «obozu filozofów», dotyczyła walki z przesądem, krytyki przedoświeceniowej filozofii oraz nauki Kościoła i instytucji monarchii absolutnej.

Źródło: Irena Kitowiczowa, Zofia Sinko, *Powiastka*, [w:] *Słownik literatury polskiego oświecenia*, red. T. Kostkiewiczowa, Wrocław 1991, s. 444.

Powiastka filozoficzna pełniła przede wszystkim funkcję dydaktyczną. Świat przedstawiony i akcja utworu stanowiły pretekst do prezentacji przekonań światopoglądowych i moralnych autora. Spełnianiu funkcji dydaktycznej sprzyjały też takie cechy gatunkowe, jak zwięzłość, schematyczność fabuły, dwupłaszczyznowość świata przedstawionego i swobodny, często dowcipny bądź ironiczny styl narracji. Cechy te stawiają powiastkę filozoficzną w jednym szeregu z innym kluczowym gatunkiem literackim oświecenia – bajką. Podczas gdy bajka charakteryzuje się uproszczeniem akcji, ujętej w jeden wątek i obejmującej maksymalnie kilka wydarzeń,

powiastka przedstawia akcję bardziej rozbudowaną, niekiedy wielowątkową. Występujące w bajce alegorie służą ośmieszeniu wad charakteru, zaś w powiastce zamiast alegorii pojawiają się uschematyzowane postaci, których perypetie mają ukazać odbiorcy absurdalność przekonań (np. filozoficznych, religijnych) odrzucanych przez narratora (będącego *porte parole* autora) i propagować słuszne według niego idee.

Opracowano na podstawie: Krystyna Antkowiak, Powiastka filozoficzna, [hasło w:] *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, red. G. Gazda, S. Tynecka-Makowska, Kraków 2006, s. 552–554.; Irena Kitowiczowa, Zofia Sinko, Powiastka, [hasło w:] *Słownik literatury polskiego oświecenia*, red. T. Kostkiewiczowa, wyd. 2 rozszerz. i popr., Wrocław 1991, s. 443–452.

Leszka Kołakowskiego filozofowanie przez literaturę

Oświeceniowy *racjonalizm* był kluczową tradycją myślenia i punktem odniesienia dla filozofii Leszka Kołakowskiego. Jednym ze sposobów odwołania do tej tradycji stało się dla filozofa sięgnięcie po oświeceniowe gatunki literackie: bajkę i powiastkę filozoficzną.

Badacze twórczości Kołakowskiego wyodrębniają trzy stadia ewolucji jego myśli, wyznaczone zmianami stosunku filozofa do racjonalizmu i religii. Etap pierwszy, przypadający na lata 50. XX wieku, cechował się [dogmatycznym](#) racjonalizmem i bardzo krytycznym podejściem do religii, atakowanej z pozycji partyjnego [marksizmu](#), którego orędownikiem był wówczas Kołakowski. Etap drugi, przypadający na pierwszą połowę lat 60., zaznaczył się zmianą podejścia do religii, uznaniem jej za zjawisko wprawdzie nieracjonalne, ale kulturowo pożyteczne. Trzeci etap w rozwoju myśli Kołakowskiego rozpoczął się w roku 1966 i był naznaczony zmianą podejścia do marksizmu – filozof przeszedł na pozycję krytyka tej doktryny oraz ustroju socjalistycznego PRL, za co został usunięty z partii komunistycznej. W 1968 roku poparł strajki studentów, co poskutkowało represjami: utratą pracy na Uniwersytecie Warszawskim i zakazem publikacji. Kołakowski udał się na emigrację (najpierw do Francji i Kanady, a potem do Wielkiej Brytanii). W tekstach pisanych po opuszczeniu Polski rozwijał krytyczne analizy marksizmu, ale także racjonalizmu, badając m.in. negatywne konsekwencje bezkrytycznego zaufania do mocy ludzkiego rozumu.

Twórczość literacka Kołakowskiego przypada na drugi etap jego drogi intelektualnej. W 1963 roku filozof opublikował *13 bajek z królestwa Lailonii dla dużych i małych*, rok później zbiór powiastek pt. *Klucz niebieski, albo Opowieści budujące z historii świętej zebrane ku pouczeniu i przestrodze*, a w 1965 roku w zbiorze pt. *Rozmowy z diabłem* sięgnął po takie gatunki literackie, jak kazanie i dialog. Zwrot w stronę literatury miał ścisły związek z ewolucją postawy filozoficznej Kołakowskiego. Właściwa tekstom literackim wieloznaczność i możliwość posługiwania się [parabolą](#) i [ironią](#) pozwalały na swobodne rozwijanie myśli filozoficznej nieograniczonej rygorami stylu naukowego.

Taki styl filozofowania Kołakowski nazywał filozofią błazeńską, i odróżniał ją od ścisłej, rygorystycznej „filozofii kapłana” następująco:

” Leszek Kołakowski

Kapłan i błazen

Filozofia błaznów jest tą właśnie, która w każdej epoce demaskuje jako wątpliwe to, co uchodzi za najbardziej niewzruszone, ujawnia sprzeczności tego, co wydaje się naoczne i bezsporne, wystawia na pośmiewisko oczywistości zdrowego rozsądku i dopatruje się racji

w absurdach – słowem podejmuje cały codzienny trud zawodu błazna razem z nieuchronnym ryzykiem śmieszności; w zależności od miejsca i chwili myśl błazna może poruszać się po wszystkich ekstremach myślenia, albowiem świętości dzisiejsze były wczoraj paradoksami [...]. Postawa błazna jest stałym wysiłkiem refleksji nad możliwymi racjami idei przeciwstawnych, jest tedy dialektyczna z przyrodzenia; jest po prostu przewyciężeniem tego, co jest, dlatego że jest właśnie; rządzi nią wszakże nie chęć przekory, ale nieufność do wszelkiego świata ustabilizowanego.

Źródło: Leszek Kołakowski, *Kapłan i błazen*, [w:] tegoż, *Pochwała niekonsekwencji. Pisma rozproszone sprzed roku 1968*, t. 2, oprac. Z. Mentzel, wybór Z. Mentzel, Londyn 2002, s. 290–291.

Strategię filozofii błazeńskiej Kołakowski realizuje w tekstach ze zbioru *13 bajek z królestwa Lailonii dla dużych i małych*. Choć w tytule pojawia się określenie gatunkowe „bajka”, teksty noszą najważniejsze znamiona powiastki filozoficznej (w tradycji oświeceniowej termin ten funkcjonował jako synonim bajki). Ich akcja toczy się w tajemniczym królestwie Lailonii, które nie jest oznaczone na mapach i którego przez to nie można odnaleźć. Budując obraz Lailonii, Kołakowski sięga po charakterystyczny dla powiastki filozoficznej orientalizm i nadaje światu przedstawionemu koloryt lokalny: postaci noszą egzotycznie brzmiące imiona i trudnią się niecodziennymi zajęciami, jak np. handel ochraniaczami na widelce do jedzenia mięsa bażantów. Wprowadzona przez polskiego filozofa modyfikacja oświeceniowej tradycji gatunku polega na zmianie stosunku narratora do świata przedstawionego. Narrator bajek lailońskich nie jest surowym moralizatorem potępiającym głupotę i zabobony, lecz zdumionym i rozbawionym obserwatorem, ironicznie komentującym absurdy postępowania Lailończyków.

Funkcja dydaktyczna bajek Kołakowskiego realizuje się zatem nie poprzez potępienie i perswadowanie, ale poprzez komizm i groteskę. Portret Lailończyków – kłótliwych, zapatrzonych w pozory, goniących za sławą i uznaniem, kapryśnych – jest portretem człowieka współczesnego.

Słownik

dialektyka

(gr. *diá* – poprzez, *lego* – mówię, zbieram w całość) – w filozofii metoda myślenia oraz argumentowania polegająca na dochodzeniu do prawdy poprzez ujawnianie i przewyższanie sprzeczności

dogmatyczny

(gr. *dogma* – uważam za prawdę) – traktowany jako pewnik niewymagający dowodu; tu: nieznoszący sprzeciwu, pewny własnej racji

drugi obieg wydawniczy

sieć wydawnictw i drukarni w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i innych krajach znajdujących się pod kontrolą ZSRR funkcjonująca poza cenzurą, publikująca teksty zakazane, krytyczne w stosunku do władz komunistycznych

groteska

(fr. *grotesque* – dziwaczny, dziwaczność) – określenie szczególnego rodzaju komizmu, którego właściwością jest odrzucenie przyjętych zasad prawdopodobieństwa, prowadzące do powstania zdeformowanego obrazu rzeczywistości; charakterystyczne dla groteski jest współwystępowanie elementów tragizmu i komizmu, czy kontrastu, które służą celom satyrycznym lub parodystycznym; utwór literacki o elementach komicznie przejawionych, nieprawdopodobnych, karykaturalnych

ironia

(łac. *eironeia* – przedstawianie, pozorowanie) drwina, złośliwość lub szyderstwo ukryte w wypowiedzi pozornie aprobującej, nadanie wypowiedzi odwrotnego sensu w stosunku do tego, co wynika ze znaczenia użytych słów, na przykład w celu ośmieszenia poglądów czy cech rozmówcy lub pokazania dystansu wobec osób czy zjawisk; wypowiedź zawierająca ironię najczęściej jest krytyką lub naganą, która przyjmuje formę pozornej pochwały; ironia jest narzędziem literackim, w którym wybrane słowa są celowo używane do wskazania znaczenia innego niż dosłowne; można wyróżnić ironię słowną i sytuacyjną

koloryt lokalny

wprowadzenie do dzieła sztuki elementów charakterystycznych dla opisywanego kraju czy obszaru; jego funkcją jest ukazanie odmienności i egzotyki danego miejsca

marksizm

nurt w filozofii i naukach społecznych (m.in. ekonomii, socjologii, politologii) wywodzący się z myśli niemieckiego filozofa i ekonomisty Karla Marksa (1818–1883); główne problemy podejmowane w ramach marksizmu to krytyka kapitalizmu jako ustroju opartego na nierównościach oraz projekt ustroju alternatywnego – komunizmu, który w rozumieniu marksistów jest systemem zapewniającym równość i powszechny dobrobyt

orientalizm

(łac. *orientalis* – wschodni) 1. zwrot, konstrukcja składniowa przejęte z języków wschodnich (orientalnych); 2. charakterystyczne dla ludzi Wschodu, ich kultury i obyczaju

parabola

(gr. *parabole* < łac. *parabŏla* – porównanie) – przypowieść składająca się z krótkiej historii, w której codzienne, pozornie zwyczajne wydarzenia stają się ilustracją prawdy moralnej; służy ukazaniu symbolicznego lub alegorycznego znaczenia przedstawionego świata

porte-parole

(fr., rzecznik) w utworach literackich osoba mówiąca (narrator, podmiot liryczny) wyrażająca poglądy autora dzieła

racjonalizm

(łac. *ratio* – rozum; *rationalis* – rozumny, rozsądny) kierunek filozoficzny uznający rozum za podstawową władzę poznawczą człowieka; w znaczeniu potocznym

także postępowanie zgodnie z nakazami rozumu

Wielka encyklopedia francuska

(pełny tytuł: *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* – *Encyklopedia albo słownik rozumowany nauk, sztuk i rzemiosł*)

28-tomowa encyklopedia wydawana we Francji w latach 1751–1772, a później wielokrotnie wznawiana; do grona jej twórców, nazywanych encyklopedystami, należeli najwybitniejsi intelektualiści francuscy XVIII wieku; *Encyklopedia* miała stanowić kompendium wiedzy realizujące oświeceniowe ideały racjonalizmu i empiryzmu

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj nagrania fragmentów artykułu Kajetana Mojsaka pt. *Opowieść o wielkiej względności. Groteska i radykalny racjonalizm w bajkach Leszka Kołakowskiego*. Na podstawie tekstu wyjaśnij, jakie zabiegi literackie zastosował Leszek Kołakowski, kreując obraz Lailonii i jej mieszkańców.

Polecenie 2

Wynotuj w pięciu punktach cechy współczesnej kultury, które zostają poddane analizie w zbiorze bajek lailońskich.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PLis2rfbK>

Kajetan Mojsak,

Opowieść o wielkiej względności. Groteska i radykalny racjonalizm w bajkach Leszka Kołakowskiego

13 [...] bajek, spiętych swobodną „lailońską” ramą [...] pozostaje ze sobą w luźnym jedynie związku: różne są postaci, realia świata przedstawionego, konstrukcje fabularne. Tym, co je łączy, nie są wyznaczniki treściowe czy formalne, ale wspólne wątki antropologiczne i jednorodne, spójne spojrzenie na człowieka i kulturę. „Bajkowa” niezwykłość tych opowiadań w znacznej mierze kształtowana jest przez swobodnie kreowane elementy świata przedstawionego, naznaczone

(pozorną) „egzotykę”. Oto np. z *Opowiadania o zabawkach dla dzieci* dowiemy się o wymianie handlowej między Lailonią a Babilonem, której przedmiotem są różne nieprzydatne – i dlatego uznawane za drogocenne – towary (m.in. ochraniacze na widelce do jedzenia mięsa bażantów, grzebienie do czesania wielbłądów). Poznamy też niezwykle imiona lailońskie: pewien stary kupiec ma przydomek „Pigu” z uwagi na „duży zakrzywiony nos z czterema kropkami – żółtą, czerwoną, pomarańczową i czarną, z koniuszkiem lekko zwisającym ku dołowi i upodabniającym właściciela nieco do jastrzębia” [...]; taki nos w języku starolailońskim określany jest „Pigu”. Z kolei córka kupca nosi imię „Memi”, co oznacza: „jeździć brawurowo na małym różowym słoniem bez ucha, potrząsając zarazem chorągiewką bładoniebieską z jedwabnej wstążki i kręcąc młynka palcami krwistoczerwonymi” [...]. A to właśnie ulubione zajęcie młodej Memi. Dowiemy się, że najpopularniejszą rozrywką w Lailonii jest dziurawienie globusów [...]. Poznamy też niezwykle zawody Lailończyków, którzy bywają wyjmowaczami kwiatów z wazonów, czesaczami jamników czy producentami małych kauczukowych kulek, które służą za oznakę zamożności (ustalono bowiem dla ułatwienia, że zamiast kupować wiele niepotrzebnych rzeczy, bogacze będą gromadzili kauczukowe kulki [...]). Swoboda i umowność w kreowaniu tego rodzaju detali rodzajowych, pretekstowość fabuł i ich swoisty instrumentalizm są tu ewidentne. Wyszukane obyczaje Lailończyków dają się bez trudu zdekodować jako parodie naszych zachowań kulturowych. Dorosły odbiorca bez trudu rozpozna egzotyczny kostium i odniesienie bajek do własnej rzeczywistości. Rzekoma egzotyka jest tu bowiem nośnikiem uniwersalności znaczeń, a same bajki są parabolicznymi przypowieściami na temat naszego świata, nawet jeśli referencja opisywanych sytuacji bywa niejednoznaczna. Uniwersalność poruszanych problemów i motywów ludzkich działań to w bajkach Kołakowskiego miejsce „przejścia” między dwoma poziomami parabol (literalnym i metaforycznym); pozwala na odczytanie treści bajki w kontekście znanej nam rzeczywistości. Otwierające zbiór opowiadanie *Jak szukaliśmy Lailonii*, mówiące o tym, że Lailonii nie sposób znaleźć na mapie i że nie leży ona w żadnej stronie świata, stanowi paraboliczne wyjaśnienie tej sytuacji. Te ironiczne przekształcenia i wyolbrzymienia zjawisk znanych nam z codziennego życia nie służą wszakże – jak w oświeceniowej powiastce filozoficznej – krytyce naszego porządku kulturowego, nie są pamfletem na niedoskonałości kultury europejskiej. To nie oburzenie moralne czy gorzka satyra leżą u podłoża bajek lailońskich, ale zdziwienie i rozbawienie różnorodnością świata oraz wyczucie egzotyki –

odkrywanej jednak nie w odległych kulturach, lecz „na własnym podwórku”. Cudaczność „lailońskich” obyczajów, będąca w istocie skrzywionym odbiciem naszych własnych, wymusza dystans do kultury jako takiej. Bajki rzekomo „lailońskie” to właściwie bajki „o Lailonii”, tzn. opowiadane są z perspektywy na poły zewnętrznej; z punktu widzenia, który łączy znajomość opisywanych spraw i utożsamienie z nimi – z dystansem. [...]

W literaturze naznaczonej groteską wyobcowanie prowadzi często do sugestii powszechnej bezsensowności, absurdu ludzkiej rzeczywistości. Powiastki Kołakowskiego nie generują jednak takiego efektu, nie pozbawiają sensu opisywanych zjawisk; raczej ukazują je jako „neutralne”, podatne na ludzkie akty tworzenia, zmiany i negacji znaczeń. I tak chyba można ująć najważniejsze „przesłanie” bajek: to ludzie nadają sens swoim działaniom, kreują własne potrzeby i je zaspokajają; ludzie wymyślają kształt własnego świata, po czym żyją – i umierają – dla spraw, które uznają za istotne, poważne, godne szacunku, niezbędne do egzystencji. W udukiwiającym świetle opowiadań Kołakowskiego kultura „lailońska”, czyli kultura w ogóle – rozumiana jako całość ludzkiej aktywności w świecie – jawi się jako system arbitralnych pomysłów na życie, zdumiewających interpretacji rzeczywistości, wymyślnych pragnień i fantazji. Ludzkie potrzeby i obsesyjne zachowania, nie ugruntowane w niczym poza sobą, odsłaniają tu swoje kulturowe – a więc ludzkie, arcyludzkie oblicze.

Kajetan Mojsak, *Opowieść o wielkiej względności. Groteska i radykalny racjonalizm w bajkach Leszka Kołakowskiego*, „Pamiętnik Literacki” 2013, z. 2, s. 89–91.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Spośród poniższych związków frazeologicznych zaznacz te, które charakteryzują sposób postępowania Tata.

☐ łączyć przyjemne z pożytecznym

☐ łowić ryby w mętnej wodzie

☐ walka z wiatrakami

☐ orka na ugorze

☐ zawracanie kijem Wisły

☐ łaknąć jak kania dżdżu

☐ porywać się z motyką na słońce

☐ nie zasypiać gruszek w popiele

☐ kupić kota w worku

☐ iść jak po maśle

☐ syzyfowa praca

☐ wyczuć pismo nosem

Ćwiczenie 2

Nazwij zastosowany we fragmencie powiastki *O sławnym człowieku* składniowy środek stylistyczny i objaśnij jego funkcję.

” Leszek Kołakowski

O sławnym człowieku

Potem nauczył się szybko zaścielać łóżko i liczył na to, że będzie największym słaczem łóżek. Później jeszcze przyszła kariera najlepszego wyciągacza korków z butelek, najlepszego wydzieracza kartek z nowych książek, najwybitniejszego łamacza zapalek i najznakomitszego wyciskacza pasty do zębów z tubki. Był jeszcze najlepszym zapalaczem świec, największym rozbijaczem talerzy i najlepszym zapinaczem guzików przy kamizelkach.

Źródło: Leszek Kołakowski, *O sławnym człowieku*, [w:] Leszek Kołakowski, *Bajki różne. Opowieści biblijne. Rozmowy z diabłem*, Warszawa 1990.

Ćwiczenie 3

Z tekstu *O sławnym człowieku* wynotuj cztery neologizmy utworzone według tego samego mechanizmu słowotwórczego. Wyodrębnij w nich formanty znaczące i określ, jaką kategorię wyrazów w języku polskim tworzy, a następnie podaj przykłady wyrazów zawierających ten formant i określ ich funkcję w tekście.

Neologizmy: 1) 2) 3)

4)

Formant znaczący:

Kategoria wyrazów tworzonych przez formant znaczący:

Przykładowe wyrazy: 1) 2)

Funkcja w tekście:

Ćwiczenie 4

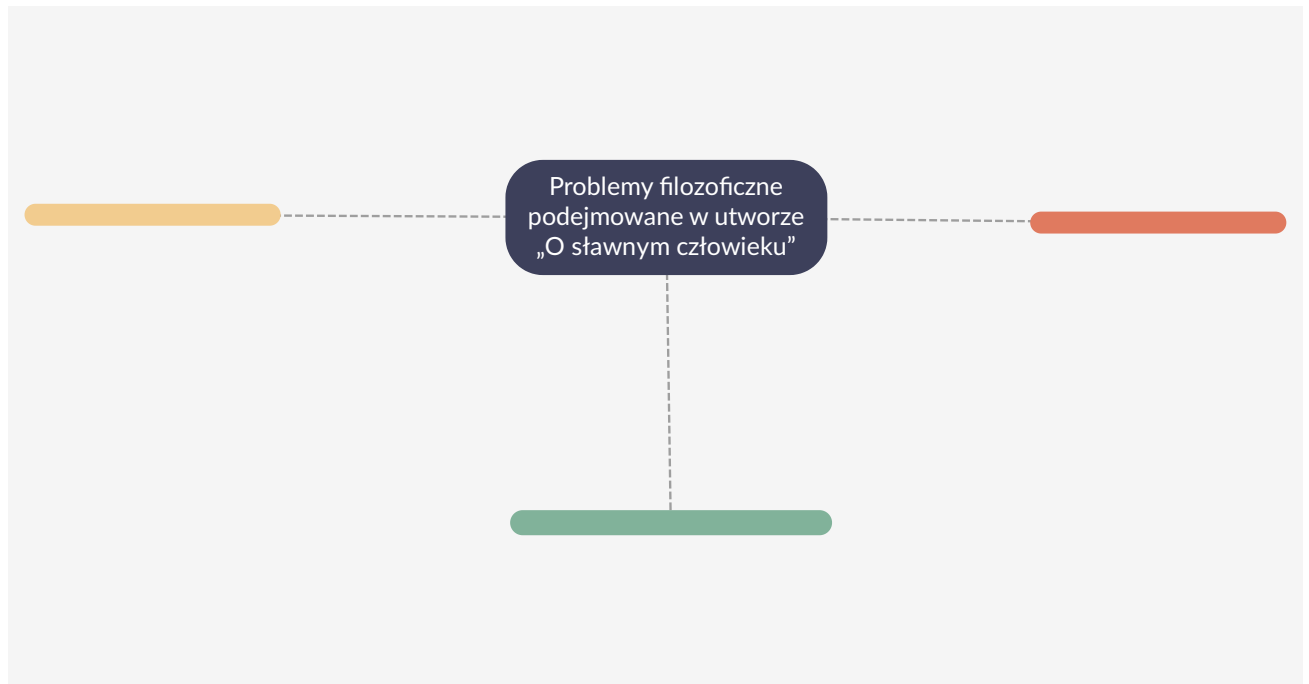

Wyjaśnij, w jaki sposób narrator powiastki sygnalizuje ironiczny stosunek do bohatera.

Ćwiczenie 5

Sformułuj w postaci pytań trzy problemy filozoficzne podejmowane w tekście *O sławnym człowieku*.

Ćwiczenie 6

Oceń, czy tekst *O sławnym człowieku* ma cechy gatunkowe powiastki filozoficznej. Wpisz przy każdej z cech w tabeli „tak” lub „nie” i wyjaśnij, w jaki sposób dana cecha się uwidocznia.

Cecha powiastki	Obecność cechy: TAK lub NIE	Objaśnienie
bohater – poszukiwacz szczęścia		
narrator – moralista, krytyk głupoty		
dowcipny i ironiczny styl narracji		
świat przedstawiony usytuowany w egzotycznym miejscu, zawierający elementy baśniowe		
akcja oparta na motywie podróży lub poszukiwań		
świat przedstawiony stanowi pretekst do przedstawiania zagadnień filozoficznych i moralnych		

Ćwiczenie 7

Zastanów się, jakie zjawisko współczesnej kultury lub życia codziennego można zilustrować poprzez powiastkę *O sławnym człowieku*. Opisz to zjawisko i wyjaśnij jego związek z postępowaniem Tata.

Ćwiczenie 8

Zredaguj trzy porady dla Tata zgodne z założeniami racjonalizmu. Użyj zdań podrzędnych okolicznikowych warunku.

Praca domowa

Przeczytaj wypowiedź Andrzeja Kijowskiego na temat wizji człowieka w *13 bajkach z królestwa Lailonii*, a następnie rozstrzygnij, czy opinia ta jest trafna w odniesieniu do bohatera powiastki *O sławnym człowieku*. Swoją opinię sformułuj w postaci tezy i poprzyj ją trzema argumentami odwołującymi się do tekstu Kołakowskiego.

” Andrzeja Kijowskiego

Racjonalizm i aberracjonizm

[...] a) człowiek jest z natury wolny, lecz posiada niezwykłą zdolność stwarzania sobie systemów niewoli; b) zdolność ta zawarta jest w samym procesie myślenia, tzn. wszelka spekulacja zmierza do zawężenia pola działania i zarazem myślenia; c) człowiek „odnajduje się” na gruncie prawd prostych i prostych stosunków [...].

Źródło: Andrzej Kijowski, *Racjonalizm i aberracjonizm*, [w:] *Granice literatury*, t. 1, oprac. T. Burek, Warszawa 1991, s. 94.

Dla nauczyciela

Autor: Marta Kulikowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Powiastka filozoficzna Leszka Kołakowskiego *O sławnym człowieku*

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

- 4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;
- 6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;
- 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;
- 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
- 15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;
- 2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wyводу oraz argumentację;
- 5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;
- 6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

- 1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

2) rozumie zróżnicowanie składniowe zdań wielokrotnie złożonych, rozpoznaje ich funkcje w tekście i wykorzystuje je w budowie wypowiedzi o różnym charakterze;

3) rozpoznaje argumentacyjny charakter różnych konstrukcji składniowych i ich funkcje w tekście; wykorzystuje je w budowie własnych wypowiedzi;

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

1) rozumie pojęcie znaku językowego oraz języka jako systemu znaków; rozróżnia typy znaków i określa ich funkcje w tekście;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

6) odczytuje poglądy filozoficzne zawarte w różnorodnych dziełach;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji. Uczeń:

- wyróżni cechy gatunkowe powiastki filozoficznej;
- zidentyfikuje sposoby sygnalizowania ironii w tekście literackim;
- zinterpretuje obraz kultury współczesnej w powiastce *O sławnym człowieku* Leszka Kołakowskiego;
- oceni postępowanie bohatera literackiego według kryteriów racjonalizmu;

- wskaże w tekście *O sławnym człowieku* cechy powiastki filozoficznej.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- podająca.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z powiastką filozoficzną Leszka Kołakowskiego *O sławnym człowieku*.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiał i wprowadza ich w temat lekcji, wskazując, że w XX wieku do oświeceniowej tradycji filozoficznej krytyki ograniczeń rozumu za pomocą literackich form wyrazu odwołał się Leszek Kołakowski. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj”. Nauczyciel prosi wybraną osobę o krótkie omówienie uzyskanych informacji.
2. Nauczyciel wraz uczniami ustala cele zajęć i kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Praca z multimedium. Nauczyciel poleca, aby wybrany uczeń przeczytał polecenia z sekcji „Audiobook”. Następnie prosi uczniów, aby podzielili się na grupy i opracowali odpowiedzi do poleceń. Po ustalonym wcześniej czasie przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udzielając także uczniom informacji zwrotnej.
2. Nauczyciel przechodzi do sekcji „Sprawdź się”. Dzieli uczniów na 3 grupy (lub więcej, w zależności od czasu, który pozostał na pracę z ćwiczeniami). Przydziela uczniom zadania i wyznacza czas na ich realizację. Po zakończeniu pracy weryfikuje poprawność odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi chętnego ucznia o podsumowanie – omówienie powiastki filozoficznej jako gatunku, roli powiastki filozoficznej oraz strategii filozofii błazeńskiej Leszka Kołakowskiego. Inni uczniowie uzupełniają jego wypowiedź.
2. Nauczyciel może dokonać podsumowania
Tat, bohater bajki *O sławnym człowieku*, pragnie zdefiniować swoje miejsce w społeczeństwie dzięki osiągnięciu perfekcji w dowolnej dziedzinie i płynącej stąd sławie, która ma być tyleż źródłem podziwu, ile i jednostkowości, „sobości”, określoności. Te poszukiwania, zmierzające ku domknięciu tożsamości i stabilnemu samookreśleniu się, są kompletnie chybione. Tożsamość okazuje się

– niejako pod wpływem wszczętej przez bohaterów gry – nietrwała, podatna na nieoczekiwane przewartościowania, trudna do uchwycenia, uwikłana w procesy, na które sam podmiot nie ma wpływu, zależna od innych. Próba ukonstytuowania „ja” na jednej, określonej na zawsze jakości – np. w przypadku Tata i Nina – prowadzi do fiksacji i do ciągu kłopotów, a w rezultacie, co zaskakujące, nie do zatrzaśnięcia w zawężonej formule tożsamości, ale do jej zupełnego rozchwiania. Złapani w międzyludzką siatkę paradoksów, zmuszeni do ciągłego definiowania się za pomocą zewnętrznych atrybutów, bohaterowie zupełnie tracą grunt dla swej tożsamości: Tat ostatecznie postanawia zostać najmniej znanym człowiekiem na świecie – i ślad po nim ginie. Nino, uwięziony, żyje iluzją swego piękna, podczas gdy jego twarz, przerobiona na piłkę do gry, szybko ulega zniszczeniu. Gyom naraża się na powszechną nieufność i wypada zarówno z roli młodzieńca, jak i starszego pana; nie udaje mu się też próba odegrania niemowlęcia; życie Gyoma staje się męczarnią – pasmem ciągłych, nieskutecznych przemian.

https://rcin.org.pl/Content/64000/WA248_82170_P-I-30_mojsak-opowiesc_o.pdf

Praca domowa:

1. Praca domowa z e-materiału: Przeczytaj wypowiedź Andrzeja Kijowskiego na temat wizji człowieka w *13 bajkach z królestwa Lailonii*, a następnie rozstrzygnij, czy opinia ta jest trafna w odniesieniu do bohatera powiastki *O sławnym człowieku*. Swoją opinię sformułuj w postaci tezy i poprzyj ją trzema argumentami odwołującymi się do tekstu Kołakowskiego.

Materiały pomocnicze:

- *Mini wykłady o maxi sprawach (1-5)* Leszka Kołakowskiego, Ninateka.
- https://rcin.org.pl/Content/64000/WA248_82170_P-I-30_mojsak-opowiesc_o.pdf

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Audiobook”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.